

ΠΕΤΡΟΣ ΤΣΑΚΑΛΙΑΔΗΣ

**ΒΙΑ
& ΕΡΩΤΙΣΜΟΣ**
στα γαλλόφωνα κόμικς
(1970 - 2020)

Τα *bandes dessinées* σε διάλογο
με τα αμερικανικά *comics*
και τα ιαπωνικά *manga*

FYLATOS PUBLISHING

Copyright για την ελληνική έκδοση
Πέτρος Τσακαλιάδης
© Εκδόσεις Φυλάτος, © Fylatos Publishing, Θεσσαλονίκη 2024

Συγγραφέας: ΠΕΤΡΟΣ ΤΣΑΚΑΛΙΑΔΗΣ

Επιμέλεια κειμένου: Θοδωρής Παπαδόπουλος
Γραφιστική επιμέλεια: Χρύσα Γκανούδη
© Fylatos Publishing

Το παρόν έργο πνευματικής ιδιοκτησίας προστατεύεται κατά τις διατάξεις της ελληνικής νομοθεσίας (Ν. 2121/1993 όπως έχει τροποποιηθεί και ισχύει σήμερα) και τις διεθνείς συμβάσεις περί πνευματικής ιδιοκτησίας. Απαγορεύεται απολύτως η άνευ γραπτής άδειας του εκδότη και του συγγραφέα, κατά οποιονδήποτε τρόπο ή μέσο (ηλεκτρονικό, μηχανικό ή άλλο) αντιγραφή, φωτοανατύπωση και εν γένει αναπαραγωγή, εκμίσθωση ή δανεισμός, μετάφραση, διασκευή, αναμετάδοση στο κοινό σε οποιαδήποτε μορφή και η εν γένει εκμετάλλευση του συνόλου ή μέρους του έργου.

© Εκδόσεις Φυλάτος, © Fylatos Publishing
e-mail: contact@fylatos.com
web: www.fylatos.com

ISBN: 978-960-658-xxxxxx

ΠΕΤΡΟΣ ΤΣΑΚΑΛΙΑΔΗΣ

ΒΙΑ & ΕΡΩΤΙΣΜΟΣ

στα γαλλόφωνα κόμικς
(1970 - 2020)

Τα *bandes dessinées* σε διάλογο με τα
αμερικανικά *comics*
και τα ιαπωνικά *manga*

Εκδόσεις Φυλάτος
Fylatos Publishing
MMXXIV

*Στην καθηγήτριά μου Λουκία Ευθυμίου
για την πολύτιμη βοήθειά της
όλα αυτά τα χρόνια*

Περιεχόμενα

Πρόλογος	11
Εισαγωγή	13
1. Γιατί η βία και η σεξουαλικότητα	17
2. Οι κυρίαρχες δυναμικές στον χώρο των κόμικς στις μέρες μας	21
3. Θεωρητικό πλαίσιο της μελέτης	24
4. Ερωτήματα προς απάντηση	29
5. Επιλογές τίτλων κόμικς	30
6. Δομή του βιβλίου	32
Πρώτο μέρος: Βία και επιθυμία σε διαφορετικά πεδία αφήγησης: Η κυριαρχία του genre fiction στα γαλλόφωνα κόμικς (1970-2000)	35
1.0. Εισαγωγή	37
1.1. Τα Western στη σκιά του καρτούνίστικου Lucky Luke και του ρεαλισμού του Blueberry (1963-2000)	43
1.2. Φουτουρισμός, ουτοπία και καταστροφή. Οι όψεις της επιστημονικής φαντασίας (1970-2000)	56
1.3. Ηρωική φαντασία: Από τον ρομαντισμό του Thorgal στον μοντέρνο ερωτισμό του Lanfeust (1980-2000)	76
1.4. Έγκλημα και μυστήριο, η εισβολή του φανταστικού στο πραγματικό (1975-2005)	93
1.5. Συμπεράσματα	108

Δεύτερο μέρος: Σεξουαλικότητα και καθημερινότητα: προσπάθειες θεματικής αλλαγής και εξέλιξης των γαλλόφωνων κόμικς στο κατώφλι του νέου αιώνα (1990-σήμερα)	111
2.0. Εισαγωγή	113
2.1. Στροφή στην καθημερινότητα, τα παιδιά της δεκαετίας του '90 στις σελίδες των γαλλόφωνων κόμικς (1990-2000)	118
2.2. Το σεξ ως δομικό συστατικό των σύγχρονων γαλλόφωνων κόμικς (1970-σήμερα)	135
2.2.1. Τα πρώτα σημάδια αλλαγής και η επανάσταση της Bretécher	137
2.2.2. Οι πολυάριθμες πτυχές της σύγχρονης σεξουαλικότητας στα γαλλόφωνα κόμικς (2000-2021)	146
2.2.3. Τα νέα είδη: Αυτοβιογραφικά κόμικς και la Nouvelle manga	156
2.2.4. Η σεξουαλικότητα στα σύγχρονα κόμικς δράσης και η μοντέρνα ερμηνεία του αρχαίου	169
2.2.5. Διαπολιτισμικές εκφάνσεις του ερωτισμού στα κόμικς	173
2.3. Charlie Hebdo, Wolinski και η φιλοσοφία της γαλλικής σάτιρας	180
2.4. Ευρώπη και Ιαπωνία, οι δύο μεγάλες σχολές των πορνογραφικών κόμικς	188
2.4.1. Συμπεράσματα	210

Τρίτο μέρος: Το θέμα της βίας και της ιστορίας στις τρεις μεγάλες σχολές των γαλλόφωνων, αμερικανικών και ιαπωνικών κόμικς: μια συγκριτική προσέγγιση (1970 – σήμερα)	215
Εισαγωγή	217
3.1. Η ιστορία στα κόμικς: πόλεμος και επανάσταση	218
3.1.1. Οπτικές στη σύγχρονη γαλλική ιστορία	222
3.1.2. Ανιστορικότητα, ιστορικός ρεβιζιονισμός και εθνικά αφηγήματα	239
3.1.3. Συμπεράσματα	254
3.2. Βία και υψηλό, βία και γκροτέσκο, αναίμακτη βία. Το θέμα της μάχης στα κόμικς: shonen manga, πολεμικές τέχνες και υπερήρωες	255
3.2.1. Οι λόγοι της παγκόσμιας κυριαρχίας των shonen manga	258
3.2.2. Καρτουνίστικη και γυναικεία βία	276
3.2.3. Η σχέση της βίας των manga με τη φιλοσοφική έννοια του Υψηλού	279
3.2.4. Μεταποκαλυπτική δυστοπική βία	288
3.2.5. Βία ενάντια στα ζώα	294
3.2.6. Αρχαία Κίνα και Wuxia	299
3.2.7. Η εμπορευματοποίηση της βίας	304
3.2.8. Βία υπεράνθρωπων και θνητών	312
3.2.9. Συμπεράσματα	325
Επίλογος	331
Βιβλιογραφία	343

Πρόλογος

Τα γαλλόφωνα κόμικς έγιναν γνωστά παγκοσμίως χάρη στις χιουμοριστικές, καρτουίστικες ιστορίες του *Tintin*, του *Astérix* και του *Lucky Luke*, κόμικς που απευθύνονταν σε άτομα όλων των ηλικιών και απέδειξαν ότι ένα μέσο που έδινε την εντύπωση του εφήμερου μπορεί να αποκτήσει μια διαχρονική καθολικότητα. Εντούτοις, σημαντικές αλλαγές είχαν αρχίσει να σημειώνονται στη γαλλόφωνη βιομηχανία των κόμικς από τη δεκαετία του '60 ακόμα. Μια νέα γενιά καλλιτεχνών επιθυμούσε να ξεφύγει από την ουτοπική αγνότητα των κόσμων και των οραμάτων της μεταπολεμικής γενιάς του René Goscinny και του Hergé και φιλοδοξούσε να στρέψει το μέσο των κόμικς προς μια πιο ενήλικη κατεύθυνση. Οι θεματικές της βίας και της σεξουαλικότητας που εξετάζουμε στο παρόν βιβλίο ήταν και είναι αλληλένδετες με αυτή τη νέα στροφή και καθόρισαν γρήγορα τον νέο χαρακτήρα των *Bandes dessinées*. Το βιβλίο μας τοποθετείται χρονολογικά ακριβώς στο μεταίχμιο αυτής της αλλαγής και φτάνει μέχρι και τις πιο πρόσφατες εξελίξεις στη δεύτερη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα.

Οφείλω να παραδεχτώ ότι η επιλογή μου να ασχοληθώ ερευνητικά με τα κόμικς δεν ήταν συμπτωματική ή αυθαίρετη, καθώς η ενασχόλησή μου με αυτό το σύγχρονο μέσο ψυχαγωγίας ξεκίνησε από πολύ μικρή ηλικία. Μερικές από τις πρώτες μου εμπειρίες ανάγνωσης ήταν μέσω των πασίγνωστων γαλλοβελγικών τίτλων *Asterix* και *Lucky Luke*, αρχικά από τις μεταφράσεις τους στα ελληνικά και λίγο αργότερα από τις πρωτότυπες γαλλόφωνες εκδόσεις τους. Τα παραπάνω είχαν ως αποτέλεσμα να έρθω σε επαφή τόσο με τη γαλλική γλώσσα όσο και με τον σύγχρονο γαλλόφωνο πολιτισμό. Παράλληλα, διαβάζοντας κόμικς που προέρχονταν από την άλλη πλευρά του Ατλαντικού, γνώρισα αρχικά τους ήρωες της *Disney* και στη συνέχεια τα διάσημα υπερηρωικά αμερικανικά κόμικς. Τέλος, στην εφηβική μου ηλικία και χάρη στο διαδίκτυο, ανακάλυψα τα ιαπωνικά *manga* και σταδιακά απέκτησα μια σφαιρική εικόνα για αυτό το παγκόσμιο μέσο λαϊκής κουλτούρας. Επομένως, το παρόν βιβλίο είναι αποτέλεσμα των πολύχρονων βιοματικών αναγνώσεων και εμπειριών μου με το μέσο των κόμικς και της επιστημονικής διερεύνησης και ακαδημαϊκής μελέτης των τελευταίων ετών.

Το ενδιαφέρον μου για την ακαδημαϊκή μελέτη των κόμικς άρχισε κατά τη διάρκεια των μεταπτυχιακών μου σπουδών στο ΠΜΣ του Τμήματος Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας του ΕΚΠΑ, με κατεύθυνση την *Ιστορία του Γαλλικού Πολιτισμού*, όταν αποφάσισα να αφιερώσω το θέμα της διπλωματικής μου εργασίας στα γαλλόφωνα κόμικς, ως σημαντικό κεφάλαιο του γαλλικού πολιτισμού. Πιο συγκεκριμένα, η εργασία μου με τίτλο: *Représentations du genre dans la Bande dessinée franco-belge (1945-1975)*, αφορούσε τις αναπαραστάσεις του φύλου στα γαλλοβελγικά κόμικς της περιόδου 1945-1975, της χρυσής περιόδου των γαλλόφωνων κόμικς δηλαδή, που έγινε γνωστή παγκοσμίως με τίτλους όπως οι: *Tintin, Asterix, Lucky Luke, Spirou* κ.ά. Η ανταπόκριση που δέχθηκε η συγκεκριμένη εργασία ήταν ιδιαίτερα ενθαρρυντική, καθώς τόσο το θέμα, όσο και η ανάλυση και η συγγραφή κρίθηκαν πρωτότυπες και ενδιαφέρουσες. Παρόλο που τα κόμικς δε μελετώνται τόσο συχνά σε ακαδημαϊκό επίπεδο στα ελληνικά πανεπιστήμια, με ευχαρίστηση διαπίστωνα ότι ένα τέτοιο θέμα μπορεί να κεντρίσει το ενδιαφέρον ακόμα και ερευνητών που δεν ασχολούνται με το αντικείμενο. Έτσι καταρχάς δέχτηκα θερμή παρότρυνση για περαιτέρω διερεύνηση του θέματος, γεγονός που οδήγησε στο βιβλίο που κρατάτε στα χέρια σας το οποίο είναι βασισμένο στη διδακτορική μου διατριβή.

Εισαγωγή

Τα κόμικς είναι ένα μοντέρνο μέσο *λαϊκής* κουλτούρας, τα οποία συνδυάζουν την εικόνα με τον λόγο και μπορούν να γίνουν αντιληπτά ως το αποτέλεσμα μιας σύνθετης και δυναμικής ζύμωσης χρόνων. Είναι απόγονοι των συνθηκών που οδήγησαν στη σταδιακή αλλοίωση των ορίων και των κριτηρίων των παραδοσιακών εικαστικών τεχνών, χάρη στα καλλιτεχνικά κινήματα του 19^{ου} αιώνα, που πλέον συνοψίζονται, ίσως υπερβολικά γενικευτικά, με τον όρο *μοντέρνα τέχνη*.¹ Εξίσου σημαντική τομή στην καθιέρωση του μέσου των κόμικς αποτελούν οι αναπόφευκτες συνέπειες που επέφερε η εφεύρεση της φωτογραφίας στη ρεαλιστική αναπαράσταση της ανθρώπινης μορφής, κάτι που ίσως κατέστησε μια καρτουνίστικη και χιουμοριστική μορφή πιο επιθυμητή και λιγότερο επιλήψιμη.² Επιπλέον, τα συχνά πολιτικοποιημένα ή απλώς κωμικά, σατιρικά σκίτσα που κοσμούσαν τις εφημερίδες και τα περιοδικά στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, καθόρισαν τις απαρχές των κόμικς ως ένα κατεξοχήν λαϊκό μέσο. Η αστικοποίηση και η ολοένα αυξανόμενη εγγραμματοσύνη του πληθυσμού της Ευρώπης και της Αμερικής στις αρχές του 20^{ου} αιώνα επιτάχυναν την εξάπλωσή τους. Πολυάριθμοι θεωρητικοί εντοπίζουν τις ιστορικές καταβολές των κόμικς ακόμα νωρίτερα, στα σατιρικά σκίτσα του Ελβετού γελοιογράφου Rodolphe Töpffer (1799-1846), στις ξυλογραφίες του Hokusai (1760 -1849) ή ακόμα και στη διάσημη ταπετσαρία του Bayeux του 11^{ου} αιώνα.³ Αρκετοί ερευνητές πάλι, εντοπίζουν την πρώτη αναγνωρίσιμη, με τα σημερινά δεδομένα, πραγμάτωση του μέσου των κόμικς στο *Yellow Kid* (1895) του Richard Outcault.

Εντούτοις, δίχως αμφιβολία, το μέσο με το οποίο θα ασχοληθούμε στο παρόν βιβλίο καθιερώθηκε, ως κάτι κοινώς αναγνωρίσιμο, ως

1 Robert Hughes, *The Shock of the New: the Hundred-Year History of Modern-Art – Its rise, its dazzling achievement, its fall*, Knopf Revised, 1991.

2 Beaumont Newhall, *The History of Photography: from 1839 to the Present*, The Museum of Modern Art, 1982.

3 Robert Petersen, *Comics, Manga, and Graphic Novels: A History of Graphic Narratives*, Praeger, 2010.

αυτό που χαρακτηρίζουμε διεθνώς ως *κόμικ* στις μέρες μας, στο πρώτο μισό του 20^{ού} αιώνα, τόσο στην Ευρώπη όσο και στην Αμερική.⁴ Στην ευρωπαϊκή πραγματικότητα η απαρχή των μοντέρνων γαλλόφωνων κόμικς έγινε με το *Les Pieds Nickelés* (1908), σε ένα εντελώς καρτουניστικό και κωμικό κλίμα, συνεχίστηκε με το *Zig et Puce* (1925), μέχρι να φτάσει στην τελική εκπλήρωση και τελειοποίηση του χαρακτηριστικού πλέον καρτουניστικού στιλ των *Bandes dessinées*, στην *claire ligne* μαεστρία του *Tintin* το 1929. Παράλληλα με τα προαναφερθέντα, οι πιο καθοριστικοί παράγοντες στην παγκόσμια εγκαθίδρυση του μέσου των κόμικς, ως σημαντικού λαϊκού πολιτισμικού παράγωγου, κρίνονται πως είναι: αρχικά τα πρώτα αμερικανικά κόμικς περιπέτειας και επιστημονικής φαντασίας, όπως το *Flash Gordon* (1934), τα οποία σταδιακά μετεξελίχθηκαν στα πασίγνωστα υπερηρωικά κόμικς, καθώς και τα κωμικά *Funnies* (1934) και τα γελοιογραφικά *comic strips* των εφημερίδων.

Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο τα γαλλόφωνα κόμικς σημείωσαν για τουλάχιστον τέσσερις δεκαετίες ακατάπαυστη ακμή και δημιουργικότητα και κατόρθωσαν να γίνουν διάσημα διεθνώς χάρη στις πολύχρωμες, χιουμοριστικές περιπέτειες καλλιτεχνών όπως ο Hergé, ο Albert Uderzo και ο René Goscinny, οι οποίοι ξεκίνησαν μια πραγματική αναγέννηση στα ευρωπαϊκά κόμικς. Η χρονολογική περίοδος 1945-1970 αναγνωρίζεται πλέον ως η Χρυσή Εποχή των γαλλόφωνων κόμικς και ξεχωρίζει από τις πιο ερασιτεχνικές και ακατέργαστες προσπάθειες των προηγούμενων χρόνων. Τα γαλλόφωνα κόμικς διαφοροποιήθηκαν από νωρίς από τους Αμερικανούς ανταγωνιστές τους χάρη στις προσεγμένες εκδόσεις τους, τις πλούσιες και *οικογενειακές* ανθολογίες τους και τις προσεκτικά δουλεμένες και συνήθως αυτοτελείς ιστορίες τους, που κατά κανόνα απαιτούσαν περισσότερο χρόνο από τους καλλιτέχνες μέχρι την ολοκλήρωσή τους. Η Χρυσή Εποχή των γαλλόφωνων κόμικς ανέπτυξε σταδιακά παγκόσμια απήχηση, με μερικούς από τους πιο διάσημους τίτλους της να μεταφράζονται και να κοσμούν τη βιβλιοθήκη παιδιών και ενηλίκων σε πολυάριθμες χώρες, συμπεριλαμβανομένης και της Ελλάδας.

4 Jean-Paul Gabilliet, *Of Comics and Men: A Cultural History of American comic books*, University Press of Mississippi, 2010.

Όταν αρχίσαμε την ερευνητική διερεύνηση του θέματος των αναπαραστάσεων της βίας και της σεξουαλικότητας στα γαλλόφωνα κόμικς η κεντρική μας φιλοδοξία ήταν να επιχειρήσουμε μια διαπολιτισμική σύγκριση των κόμικς, η οποία μας φαινόταν αυταπόδεικτα χρήσιμη και δημιουργική. Αναγνωρίζαμε εξ αρχής τις δυσκολίες και τις παγίδες μιας τέτοιας προσέγγισης, αλλά αφού ριζώσε μέσα μας η ιδέα, η επιστροφή σε μια πιο περιορισμένη ματιά μας φαινόταν μάταιη και προβληματική. Παραβλέψαμε τις νηφάλιες και καλοπροαίρετες νοθεσίες συναδέλφων και φίλων που μας συμβούλεψαν να περιορίσουμε την οπτική του θεματός μας σε μία μικρότερη χρονική περίοδο ή ακόμα σε έναν σπουδαίο καλλιτέχνη ή σε κάποιο σημαντικό κόμικ καθώς αντιληφθήκαμε ότι είναι προτιμότερο να επιχειρήσουμε να επεκτείνουμε την έρευνα των κόμικς με την αρκετά διευρυμένη οπτική μας πάνω στο θέμα.

Η αρχική και σχεδόν ενστικτώδης επιλογή του θέματος και του χρονικού διαστήματος μελέτης επικυρώθηκε γρήγορα και από τη μέτεπειτα επισκόπηση των ευρύτερων τάσεων στον χώρο της ακαδημαϊκής μελέτης των κόμικς, όπου πλέον μπορούμε να δηλώσουμε με κάποια ασφάλεια πως η εξειδίκευση περιορίζει τελικά την αναλυτική ικανότητα και το θεωρητικό εύρος αρκετών εργασιών που συναντήσαμε.⁵ Θεωρούμε ότι δεν μπορεί να υπάρξει πραγματική και ουσιαστική κατανόηση των κυρίαρχων φαινομένων στην παγκόσμια βιομηχανία των σύγχρονων κόμικς χωρίς μια όσο το δυνατόν πιο σφαιρική γνώση του θέματος, η οποία να συμπεριλαμβάνει τουλάχιστον τις κυρίαρχες εξελίξεις στις τρεις μεγαλύτερες σχολές κόμικς, τη γαλλοβελγική, την αμερικανική και την ιαπωνική, καθώς και μια γενικότερη αντίληψη των σύγχρονων πολιτισμικών εξελίξεων στον κινηματογράφο και τα ηλεκτρονικά παιχνίδια. Τα τελευταία μάλιστα αποδεικνύονται ιδιαίτερα

5 Πρέπει να ξεκαθαρίσουμε εδώ, ότι για ευνόητους λόγους γλωσσικών περιορισμών επικεντρωθήκαμε στην εξέταση της αγγλόφωνης και γαλλόφωνης ερευνητικής βιβλιογραφίας και η προηγηθείσα παρατήρησή μας αναφέρεται περισσότερο σε μια γενικότερη, σχηματική εικόνα που αποκομίσαμε από τα κυρίαρχα ερευνητικά μοτίβα (θα μιλήσουμε πιο συγκεκριμένα για αυτά και στη συνέχεια), χωρίς να υπάρχει κάποια διάθεση στοχοποίησης συγκεκριμένων ερευνητών. Εξάλλου αν δεν εντοπίζαμε κάποιο ερευνητικό κενό στο θέμα της μελέτης των κόμικς δε θα είχαμε το ίδιο ισχυρό κίνητρο να προσεγγίσουμε το θέμα με τη δική μας οπτική.

καθοριστικά, όπως θα αποκαλύψει στη συνέχεια και η έρευνά μας, καθώς τα τελευταία τριάντα χρόνια ο χώρος των κόμικς βρίσκεται κάτω από την ολοένα και αυξανόμενη σφαίρα επιρροής τους.

Επίσης, πρέπει να ξεκαθαρίσουμε ότι αν σε κάποια σημεία διαπιστώνουμε ότι οι σύγχρονες εξελίξεις στην παγκόσμια βιομηχανία των κόμικς προμοδοτούν μια σχολή κόμικς έναντι κάποιας άλλης, αυτό δε γίνεται λόγω προσωπικών προτιμήσεων ή κάποιας απόκρυφης πολιτισμικής κλίσης. Όπου κριθεί αναγκαίο θα επικαλεστούμε και στατιστικές μελέτες για να τονίσουμε ότι όσα αντιλαμβανόμαστε με την υποκειμενική μας κρίση επιβεβαιώνονται και από τους αριθμούς. Ο στόχος μας βέβαια παραμένει να δώσουμε πειστικές εξηγήσεις για τις δυναμικές στην παγκόσμια βιομηχανία των κόμικς, οι οποίες κρίνουμε ότι σχετίζονται άμεσα με τις σημαντικότερες θεματικές της βίας και της σεξουαλικότητας και τους πολιτισμικά διαφορετικούς τρόπους με τους οποίους αυτές αξιοποιούνται από το μέσο των κόμικς. Η θεωρητικοποίηση είναι η κεντρική μας αποστολή στην παρούσα μελέτη, αλλά επιθυμούμε να παρέχουμε και κάποια στοιχειώδη στατιστική στήριξη των συμπερασμάτων μας.

Όσον αφορά τα προβλήματα που συναντήσαμε κατά τη διάρκεια της συγγραφής, το κυριότερο, δίχως αμφιβολία, ήταν οι δυσκολίες του να συνθέσουμε και να αναλύσουμε έναν ιδιαίτερα μεγάλο αριθμό από τίτλους κόμικς (*corpus*) σε ένα ενιαίο αφήγημα, διατηρώντας παράλληλα ερευνητική νηφαλιότητα και καταλήγοντας σε ξεκάθαρα συμπεράσματα, τα οποία θα μπορούσαν δυνητικά να επεκτείνουν την έρευνα του θέματος. Επίσης, πρέπει να παραδεχτούμε ότι στο θέμα της συγκριτικής μελέτης των κόμικς διαπιστώσαμε από νωρίς στην έρευνά μας ότι υπάρχει πολύ λιγότερο ερευνητικό υλικό από ό,τι περιμέναμε. Αυτή η βιβλιογραφική ένδεια στο θέμα της συγκριτικής μελέτης μάς ανάγκασε να εξετάσουμε ορισμένα θέματα ουσιαστικά από το μηδέν, με τη συμβολή μόνο έμμεσα σχετιζόμενων μελετών για έμπνευση και ερευνητική πιστοποίηση.⁶ Κατά τη διάρκεια της μελέτης ορισμένων

6 Victoria Jung, «Une comparaison entre la bande dessinée franco-belge et le manga. Une analyse à l'exemple de Tintin et Détective Conan», *Sprachen*, Grin Verlag, 2018.

Jean-Paul Gabilliet, «BD, mangas et comics: différences et influences», *Hermès, La Revue*, vol. 54, no. 2, 2009.

σημαντικότερων πτυχών της σύγχρονης βιομηχανίας κόμικς, κρίνουμε πως φτάσαμε σε μερικά από τα κυριότερα συμπεράσματα της έρευνας χωρίς ιδιαίτερη στήριξη σε κάποια προηγούμενη μελέτη, γεγονός που αναδεικνύει μεν την πρωτοτυπία του παρόντος βιβλίου, αλλά η έλλειψη ισχυρού συνδεδετικού κρίκου με παλαιότερες έρευνες παραμένει ένα γεγονός το οποίο οφείλουμε να αναφέρουμε.

Ευτυχώς, οι βιβλιοθήκες και το διαδίκτυο μας επέτρεψαν εξαρχής να αποκτήσουμε πρόσβαση στη συντριπτική πλειοψηφία των κόμικς που κρίναμε σημαντικά για την έρευνά μας και διαφωτιστικά για τις θεματικές της βίας και της σεξουαλικότητας που εξετάζουμε στο παρόν βιβλίο. Παρά τον μεγάλο όγκο των εξεταζόμενων τίτλων, δε συναντήσαμε ιδιαίτερα εμπόδια στη συλλογή του υλικού μας. Σε περιπτώσεις δε, κατά τις οποίες κάποιοι ενδιαφέροντες τίτλοι ήταν αδύνατον να αποκτηθούν διαφορετικά, τους προμηθευθήκαμε μέσω του διαδικτύου και για την προσωπική μας βιβλιοθήκη.

Τέλος, η συχνή επαφή με φίλους και ερευνητές που ασχολούνται με τον χώρο των κόμικς μας προσέφερε επίσης ιδέες και έμπνευση για να επιχειρήσουμε να διεισδύσουμε στην καρδιά των ζητημάτων που εξετάζουμε. Επιπλέον, επικουρική για τον στόχο μας ήταν η χρόνια και καθημερινή μας επαφή με ένα γενικευμένο πλαίσιο pop κουλτούρας, στην οποία συμπεριλαμβάνεται ο κινηματογράφος, τα ηλεκτρονικά παιχνίδια και το animation, καλλιτεχνικά μέσα ψυχαγωγίας που δεν ανήκουν σε μια αυτόνομη και ερμητικά κλειστή πραγματικότητα, αλλά αντιθέτως ανταπόδεικτα επηρεάζουν και επηρεάζονται από τα κόμικς, συνυπάρχοντας σε ένα ευρύτερο πολιτισμικό πλαίσιο.

1. Γιατί η βία και η σεξουαλικότητα

Αν και ομολογουμένως οι θεματικές που επιλέξαμε να εξετάσουμε φαίνεται να είναι αρκετά δημοφιλείς σε μελέτες που αφορούν τον

κινηματογράφο,⁷ τη λογοτεχνία,⁸ αλλά και τα κόμικς,⁹ εντούτοις διαπιστώσαμε ότι δεν έχει επιχειρηθεί ως τώρα μια ευρύτερη συγκριτική προσέγγιση των τριών μεγάλων σχολών κόμικς με κύριο γνώμονα τα πρίσματα της βίας και της σεξουαλικότητας. Όσον αφορά το θέμα της βίας, η ερευνητική προσέγγιση του θέματος παρουσιάζει κάποιες ιδιαιτερότητες που κρίνουμε απαραίτητο να αναφέρουμε. Στην αγγλόφωνη και τη γαλλόφωνη βιβλιογραφία, που μπορέσαμε να συμβουλευθούμε, η μεγαλύτερη έμφαση στη θεωρητική μελέτη της βίας στα κόμικς δίνεται στο θέμα του σύγχρονου πολέμου και πιο συγκεκριμένα στις απεικονίσεις ιστορικών μαχών, όπως λόγου χάρη του Πρώτου και του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου. Αυτό γίνεται για προφανείς λόγους ιστορικής εγγύτητας¹⁰ και ακαδημαϊκού ενδιαφέροντος, οι οποίοι είναι σε κάθε περίπτωση κατανοητοί. Παρατηρούμε εντούτοις ότι μορφές βίας με ίσως μικρότερη *αίγλη* ή *κύρος*, που διαθέτουν όμως μεγάλη πολιτισμική επιρροή και απήχηση δε μελετώνται στον βαθμό που θα έπρεπε¹¹ ή και καθόλου.

7 Henry Bacon, «The Poetics of Film Violence», In: *The Fascination of Film Violence*, Palgrave Macmillan, London, 2015.

8 John Fraser, *Violence in the Arts*, Cambridge, Cambridge University Press, 1974.

9 Nina Mickwitz, Ian Horton, Ian Hague, *Representing Acts of Violence in Comics*, Routledge, 2019.

10 Οι Μεγάλοι Πόλεμοι του 20^{ου} αιώνα, αλλά και η αποικιοκρατία και η από-αποικιοποίηση μελετώνται με ιδιαίτερο ενδιαφέρον σε ακαδημαϊκές εργασίες και σε συνέδρια για τα κόμικς, κυρίως στην Ευρώπη.

Howell, Jennifer Therese, *Popularizing historical taboos, transmitting postmemory: the French-Algerian War in the bande dessinée*, PhD (Doctor of Philosophy) thesis, University of Iowa, 2010.

Jean-Pierre Herubel, «La Grande Guerre dans la bande dessinée contemporaine (2008-2014)», *Recent Articles on French History, French Historical Studies*, 41, 2018.

11 Guillaume Laborie, «Violence», *neuviemeart*, 2017.

URL: <http://neuviemeart.citebd.org/spip.php?article1172>

Thierry Roumy, *La Violence dans la bande dessinée*, Bordeaux 1, 1987.

Η *ψυχαγωγική βία*, που φαίνεται να είναι κυρίαρχη στα κόμικς, αποσιωπάται μυστηριωδώς από τους ερευνητές ή προσεγγίζεται με μια μάλλον μονόπλευρα κριτική στάση που υποδηλώνει έμμεσα τον διαχωρισμό του ερευνητή από τις απρόβλεπτες κοινωνικές συνέπειες και τις ακατέργαστες αισθητικές προεκτάσεις της. Οι λόγοι που προσπαθήσαμε να αποφύγουμε αυτή την ακαδημαϊκή τάση στη μελέτη μας, σχετίζονται και με τη χρόνια προσωπική μας ενασχόληση με το αντικείμενο των κόμικς, η οποία μας βοήθησε να αντιληφθούμε ότι δεν μπορούν να παραγνωριστούν οι τρόποι με τους οποίους η βία λειτουργεί ως ένας ελκυστικός παράγοντας στη φαντασία του αναγνώστη.¹² Ο δεύτερος και πιο σημαντικός λόγος όμως, έγκειται περισσότερο στο ότι δεν μπορεί να υπάρξει προσέγγιση της πραγματικότητας από τον ερευνητή ή την ερευνήτρια, αν η οπτική που υιοθετείται διατηρεί μια υπερβολικά μεγάλη απόσταση από τις ψυχολογικές διεργασίες που επηρεάζουν και εμπνέουν καλλιτέχνες και αναγνωστικό κοινό πολυάριθμων δημοφιλών κόμικς, όπου η ψυχαγωγική βία είναι κυρίαρχος παράγοντας της αίγλης τους. Θέλουμε να αποφύγουμε μια τάση που μπορεί να παρατηρεί μεν κάποια φαινόμενα, αλλά λόγω διαφορετικών ευαισθησιών ή υπερβολικά διανοητικής αποστασιοποίησης από το αντικείμενο μελέτης ίσως αδυνατεί να κατανοήσει τους παλμούς της βιομηχανίας των κόμικς *εκ των έσω*, ώστε να μπορέσει να εξηγήσει τι συμβαίνει και τι ωθεί τελικά μερικές σημαντικότερες εξελίξεις στη βιομηχανία των κόμικς. Από την άλλη, αντιπαρερχόμαστε και την αντίθετη τάση, όπου ο ερευνητής, λειτουργώντας ως ταγμένος οπαδός, έχει σαν απώτερο στόχο την ανάδειξη των κόμικς ως αξιότιμη και αξιοσέβαστη μορφή τέχνης και ως αποτέλεσμα προσπαθεί να τους προσδώσει κάποιο σοβαροφανές κύρος, ενώ εθελουφλεί απέναντι στις χρόνιες παθογένειες του μέσου.

Όσον αφορά το πεδίο της σεξουαλικότητας στα κόμικς πιστεύουμε πως η έρευνα τα τελευταία χρόνια είναι πιο αποτελεσματική συ-

12 Σύμφωνα με σχετικές έρευνες η έλξη των βίαιων κόμικς είναι μεγαλύτερη στα αγόρια απ' ό,τι στα κορίτσια, αλλά το χάσμα είναι μικρότερο απ' ό,τι ίσως θα περιμενε κανείς.

Steven J. Kirsch & Paul V. Olczak, «The effects of extremely violent comic books on Social Information Processing», *Journal of Interpersonal Violence*, Vol. 17, No.11, November 2002.

γκριτικά με το θέμα της βίας και σε αυτό οφείλουμε την έντονη έμφαση σε θεματικές που αφορούν στο φύλο και στις αναπαραστάσεις διαφορετικών σεξουαλικών προτιμήσεων στα κόμικς.¹³ Επίσης, στο συγκεκριμένο θέμα η εσωστρέφεια πολλών αγγλόφωνων και γαλλόφωνων ερευνητών είναι πιο περιορισμένη, καθώς παρατηρείται κάποιο ενδιαφέρον για τις αναπαραστάσεις της σεξουαλικότητας σε κόμικς διαφορετικών πολιτισμών, όπως παραδείγματος χάρη του ιαπωνικού,¹⁴ του ινδικού¹⁵ κ.ά. Το πρωτοποριακό στη δική μας προσέγγιση του θέματος έγκειται στην πανοραμική οπτική που υιοθετούμε και στην ανάδειξη πολιτισμικών ιδιαιτεροτήτων που μπορεί να μην γίνονται αντιληπτές με μια πιο συγκεκριμένη και οριοθετημένη ματιά. Επίσης, το εύρος της μελέτης μας θα εξετάσει ερευνητικά πεδία που δεν έχουν μελετηθεί προηγουμένως από αυτή την οπτική, όπως για παράδειγμα τα γαλλόφωνα παιδικά κόμικς της δεκαετίας του '90. Επιπλέον, θα τοποθετήσουμε σε ένα γενικότερο αλληλοσχετιζόμενο πλαίσιο τα γαλλόφωνα σατιρικά, καθώς και τα ερωτικά κόμικς.

Ένας συχνός προβληματισμός, τον οποίο επιλέξαμε συνειδητά να μην σχολιάσουμε στο κεντρικό μέρος της έρευνάς μας, είναι αυτός της δυνητικά *αρνητικής* επιρροής των βίαιων ή ερωτικών κόμικς σε παιδιά και εφήβους. Κρίνουμε πως αυτό το ερώτημα, το οποίο ομολογουμένως έχει απασχολήσει πληθώρα γονιών, εκπαιδευτικών και πολιτικών, δεν μπορεί να απαντηθεί με ακρίβεια, ούτε από εμάς που δεν είμαστε ειδικοί, αλλά ούτε και από παιδοψυχολόγους και κοινωνιολόγους, καθώς οι επιρροές που δέχεται ένα άτομο είναι πάμπολλες και οι επιρροές ενός καλλιτεχνικού έργου στο ανθρώπινο φαντασιακό μας φαίνονται αυταπόδεικτα απρόβλεπτες. Αυτό που μας απασχόλησε

13 Frederick Luis Aldama, *the Routledge Companion to Gender and Sexuality in Comic Book Studies*, Routledge, 2020.

Marie-Christine Lipani Vaissade, «La révolte des personnages féminins de la bande dessinée francophone. Cartographie d'une émancipation de fraîche date», *Le Temps des médias*, vol. 12, no. 1, 2009.

14 Patrick W. Galbraith, «Otaku Sexuality in Japan», *Routledge Handbook of Sexuality Studies in East Asia*, Routledge, 2014.

15 Darshana Sreedhar Mini & Anirban K. Baishya, «Transgressions in Toonland: Savita Bhabhi, Velamma and the Indian adult comic», *Porn Studies*, vol. 7, 115-131, 2019.

κατά τη διάρκεια της ερευνητικής διαδικασίας είναι το να επιτύχουμε μια όσο το δυνατόν ακριβέστερη προσέγγιση μιας ευρύτερης πραγματικότητας η οποία αφορά τα ζητήματα της βίας και της σεξουαλικότητας στην καρδιά της βιομηχανίας των κόμικς, χωρίς αποσπασματικές και αβάσιμες εικασίες ή ηθικολογίες ως προς πιθανές πτυχές τους που δεν μπορούμε να γνωρίζουμε.

Ωστόσο, από την πλευρά του αναγνώστη, θεωρούμε ότι το πρωταρχικό ένστικτο του καλλιτέχνη οφείλει να παραμένει προσηλωμένο στη δημιουργία έντονων εικόνων, συναισθηματικά δυνατών σκηνών και αξέχαστων χαρακτήρων. Προσπάθειες χειραγώγησης της δημιουργικής διαδικασίας μας βρίσκουν αντίθετους, καθώς έμμεσα υπονοείται μια αποπνικτικά *θετικιστική* στράτευση της τέχνης για *κοινωνικά ωφέλιμους* σκοπούς. Όταν ένα μέσο ψυχαγωγίας αποκτά τη χροιά της ηθικής διαπαιδαγώγησης ή του ακτιβισμού, αυτομάτως αποδυναμώνεται η καλλιτεχνική του διάσταση και χάνεται η ελκυστική δυναμική του. Κρίνουμε πως αυτή ακριβώς η απρόβλεπτη, ανεξέλεγκτη, συχνά ωμή και άμεση διάσταση είναι που ανέδειξε τελικά το μέσο των κόμικς παγκοσμίως και αποτελεί βασικό στοιχείο του *λαϊκού* και δημοκρατικού χαρακτήρα τους.

2. Οι κυρίαρχες δυναμικές στον χώρο των κόμικς στις μέρες μας

Για να δώσουμε μια πιο σφαιρική εικόνα της κατάστασης που επικρατεί στις μη ακαδημαϊκές συζητήσεις πάνω στα κόμικς τα τελευταία χρόνια, οφείλουμε να αναφερθούμε στο σκάνδαλο *comicsgate*¹⁶ που πρόσφατα απασχόλησε κυρίως τους Αμερικανούς αναγνώστες κόμικς.

16 Κατά μια έννοια το σκάνδαλο είναι συνέχεια του πολιτισμικού πολέμου που είχε αρχίσει από το 2014 ακόμα με το διαδικτυακό φαινόμενο *gamerGate* και με δυναμική χιονοστιβάδα απέκτησε εντυπωσιακά μεγάλες διαστάσεις. Σχολιάζεται πλέον σε συνέδρια και ημερίδες αφιερωμένες στα κόμικς και απασχόλησε ακόμα και ηγετικά στελέχη της αμερικανικής βιομηχανίας κόμικς.

Anastasia Salter, *#NostalgiaGate? Comics as Battleground in Transmedia Networked Publics*, *Interdisciplinary Comics Studies*, 2020. URL: http://image-text.english.ufl.edu/archives/v11_3/salter/

Το *comicsgate* μπορεί να χαρακτηριστεί ως μια αντίδραση μέρους των οπαδών των κόμικς, σε ό,τι αυτοί εκλαμβάνουν ως εισβολή μιας κυνικής και άτεχνης πολιτικοποίησης και εργαλειοποίησης των πολιτικών της ταυτότητας και της εκπροσώπησης στα *mainstream* αμερικανικά κόμικς. Η διαδικτυακή στοχοποίηση και οι προσπάθειες εκφοβισμού καλλιτεχνών (και συχνά καλλιτέχνιδων), οι οποίοι γίνονται αντιληπτοί ως φέροντες μια φεμινιστική ή πολιτικοποιημένη ιδεολογία στα έργα τους, είναι πλέον κάτι το σύνηθες. Ταυτόχρονα, και παράλληλα με την προαναφερθείσα πραγματικότητα, τα ιαπωνικά *manga* θεωρούνται από πολλούς (δυτικούς) οπαδούς των κόμικς ως το τελευταίο καταφύγιο της ενστικτώδους και αφιλτράριστης καλλιτεχνικής έκφρασης,¹⁷ ενώ από άλλους υποτιμώνται ως πηγή της *έκφυλης* έκπτωσης του μέσου. Η Ευρώπη σπανίως αποτελεί μέρος αυτών των, σε μεγάλο βαθμό διαδικτυακών, συζητήσεων, γεγονός αποκαλυπτικό από μόνο του. Τα γαλλόφωνα κόμικς απέχουν από αυτές τις συζητήσεις, αλλά με τρόπο που δεν είναι προς όφελός τους, καθώς αυτή η απουσία είναι ενδεικτική της μεγαλύτερης εσωστρέφειας¹⁸ και αποδυνάμωσης της καθολικότητάς τους που τα χαρακτηρίζει τα τελευταία 20 περίπου χρόνια.

Η παλιά διαμάχη, η οποία μάλλον ξεκίνησε επίσημα από τον Théophile Gautier και τον Oscar Wilde,¹⁹ ανάμεσα στους υποστηρικτές του *art pour l'art* αισθητισμού έναντι της ιδεολογικοπολιτικής ή ηθικής στράτευσης της τέχνης συνεχίζει να απασχολεί τις συζητήσεις, στα κόμικς, όπως και σε άλλες μορφές της σύγχρονης pop κουλτούρας. Επίσης, η κοινωνικοπολιτική στράτευση των κόμικς που προαναφέραμε πλέον δεν εκφράζεται από πολιτικά συντηρητικούς ή θρησκευτικούς φορείς, αλλά κυρίως από αριστερή ιδεολογία ακτιβιστές. Σύμφωνα

17 Αυτό δε σημαίνει ότι τα ιαπωνικά *manga* δεν έχουν πολιτικές προεκτάσεις, κάθε άλλο, αλλά συνήθως αυτές οι θεματικές λειτουργούν πιο διακριτικά ως *sub-text* (υπο-κείμενο) και τα *manga* έχουν πιο αμιγώς ψυχαγωγικούς ή αισθητικούς στόχους, όπως θα αποκαλύψουμε και στην πορεία.

18 Ειρωνικά η εσωστρέφεια αυτή είναι παράλληλη με την θερμή αντιμετώπιση ξένων τίτλων από γαλλόφωνους καλλιτέχνες και αναγνώστες τα τελευταία χρόνια. Δυναμική η οποία όμως δεν είναι πλέον αμοιβαία, καθώς τα γαλλόφωνα κόμικς συναντάνε δυσκολίες στην εξαγωγή των σύγχρονων τίτλων τους.

19 Bitoun Claire, *Gautier, Wilde and the visual arts: artistic media and movement*, University of Oxford, 2018.

με αρκετούς σχολιαστές του χώρου, στη Δύση έχουμε περάσει σε μια δεύτερη εποχή καλλιτεχνικού πουριτανισμού,²⁰ με πολύ διαφορετικό πολιτικό πρόσημο από τον συντηρητισμό του Comics Code Authority και της Commission λογοκρισίας που κυριαρχούσαν στην αμερικανική και στη γαλλόφωνη βιομηχανία τη δεκαετία του '50.²¹ Οι απειλές στην ελεύθερη και αφιλτράριστη καλλιτεχνική έκφραση γίνονται πλέον αντιληπτές, από πολλούς οπαδούς του μέσου, ως προερχόμενες από τον χώρο της ακτιβιστικής αριστεράς ή έστω μιας εκδοχής της, που δίνει έντονη έμφαση στην εκπροσώπηση έμφυλων, φυλετικών και σεξουαλικών μειονοτήτων. Δεν αμφισβητούμε ότι πολλές από τις ενστάσεις όσων αντιπαρέρχονται μια τέτοιου είδους κατεύθυνση κρύβουν μια αδικαιολόγητη δυσaréσκεια για το γεγονός ότι ένα χόμπι που απευθυνόταν για χρόνια σε ένα πιο περιορισμένο κοινό, προσπαθεί με διάφορους τρόπους να διευρυνθεί. Εντούτοις οφείλουμε να τονίσουμε ότι δεν πρέπει να εκπλήσσει που μέρος του κοινού αντιδρά στην υπολογιστική ή κυνική χρήση επίκαιρων κοινωνικών ζητημάτων από εταιρείες (δισ) εκατομμυρίων, με την ίδια την καλλιτεχνική δύναμη και τη διαχρονικότητα των ιστοριών να περνά σε δεύτερη μοίρα.

Η βία και η σεξουαλικότητα, οι κύριες θεματικές της παρούσας μελέτης βρίσκονται, εδώ και δεκαετίες, αν όχι από τις απαρχές του μέσου ακόμα, στην καρδιά των ζητημάτων που αφορούν την καλλιτεχνική εκπλήρωση των κόμικς. Πριν απελευθερωθεί με συχνά αχαλίνωτο τρόπο από τη δεκαετία του '70 και έπειτα, η σεξουαλικότητα ήταν για δεκαετίες παγιδευμένη κάτω από στρώματα αυστηρής λογοκρισίας, γεγονός που ωθούσε τους δημιουργούς των κόμικς και από τις δύο πλευρές του Ατλαντικού να σκαρφιστούν ευφάνταστους τρόπους για να προσδώσουν ένταση και ερωτισμό στις ιστορίες τους. Στις μέρες μας η απεικόνιση του σεξ στα κόμικς της Δύσης συνοδεύεται αρκετά συχνά πλέον από την υιοθέτηση της φεμινιστικής κριτικής και από συνειδητές προσπάθειες ανατροπής του *αντρικού βλέμματος (male gaze)*, το οποίο για χρόνια κυριαρχούσε στα κόμικς, αλλά και στην τέχνη γε-

20 David G. Hughes, «*Film Criticism & the New Puritanism: A polemic on where we are*», *Electric Ghost Magazine*, 2019.

21 Jean-Mathieu Méon, «L'illégitimité de la Bande Dessinée et son institutionnalisation: le rôle de la loi du 16 juillet 1949», *La Bande dessinée, Art reconnu et média méconnu*, Paris, C.N.R.S Editions, p. 47, 2009.

νικότερα. Από την άλλη, αυτή η κατανοητή δυσφορία απέναντι στη μονοπωλιακή κυριαρχία της παραδοσιακής αντρικής και ετεροφυλόφιλης σεξουαλικότητας έχει ως έμμεσο αποτέλεσμα την από-σεξουαλικοποίηση αρκετών *mainstream* δυτικών τίτλων, γεγονός που δεν οφείλεται στους περιορισμούς της λογοκρισίας, αλλά περισσότερο σε ιδεολογικούς λόγους ή στην ανικανότητα (ή δισταγμό) χειρισμού της εγγενούς ωμότητας και της απρόβλεπτης, φετιχιστικής διάθεσης του θέματος της σεξουαλικότητας.²²

Στο θέμα της βίας τα πράγματα φαίνονται επίσης πιο συγκρατημένα, συγκριτικά με την ενέργεια και τη δυναμική που είχε δημιουργηθεί στην Ευρώπη και στην Αμερική από τη δεκαετία του '70 ακόμα. Όπως θα δούμε και στη συνέχεια, τα γαλλόφωνα κόμικς επέστρεψαν σε πιο καθημερινές θεματικές μετά τη δεκαετία του '90, σε αντίθεση με τον έντονα βίαιο *genre* παροξυσμό των δύο προηγούμενων δεκαετιών. Στην Αμερική επίσης η τωρινή περίοδος στα υπερηρωικά κόμικς υπολείπεται της πολύχρωμης, βίαιης και περιβόητης ωμότητας των 80s και των 90s. Κάτι παρόμοιο παρατηρείται μέχρι και στα ιαπωνικά *shonen manga*, αν και η βία στις σελίδες τους ακόμα και στις μέρες μας ξεπερνά σε ένταση οποιονδήποτε δυτικό *mainstream* τίτλο. Ελπίζουμε αυτή η αρκετά σχηματική περιγραφή να αποκτήσει κάποια πειστική εξήγηση και λογική συνέχεια μέσω των θεωρητικών σχημάτων και της διαπολιτισμικής ανάλυσης και πλαισίωσης που θα επιχειρήσουμε.

3. Θεωρητικό πλαίσιο της μελέτης

Σκεφτόμενοι το πως θα προσεγγίσουμε την ανάλυση των αναπαραστάσεων της βίας και της σεξουαλικότητας στα κόμικς, κατευθυνθήκαμε αρχικά στις διαφωνίες των θεωρητικών του κινηματογράφου σχετικά με το ποιος είναι ο καταλληλότερος τρόπος θεωρητικοποίησης του μέσου που τους αφορά. Πιο συγκεκριμένα, αναφερόμαστε στη σύ-

22 Η κατανόηση αυτού του φαινομένου στα Δυτικά κόμικς έχει επιχειρηθεί μόνο σε μη ακαδημαϊκούς χώρους μέχρι στιγμής. Έχει γίνει εκτενέστερα αντικείμενο σχολιασμού στον χώρο του κινηματογράφου, όπου παρατηρείται μια αντίστοιχη δυναμική.

Camille Paglia, *Provocations: Collected Essays on Art, Feminism, Politics, Sex and Education*, Pantheon, 2018.

γκρουση μεταξύ των (νέο)φορμαλιστών, βασικότερος εκπρόσωπος των οποίων είναι ο David Bordwell και των θεωρητικών που ανήκουν στο ερμηνευτικό/ψυχαναλυτικό ρεύμα (μάλλον κυρίαρχο τα τελευταία χρόνια), του οποίου ένας από τους βασικούς υποστηρικτές είναι ο φιλόσοφος Slavoj Žižek.²³ Η ουσία της διαφωνίας τους έγκειται στο ότι οι μεν φορμαλιστές δίνουν μεγαλύτερη βάση στην αισθητική, τη δομή μιας ταινίας και στην αλληλουχία των εικόνων και οι δε ερμηνευτικοί, επηρεασμένοι από τις θεωρίες του Roland Barthes πάνω στη σημειολογική ανάλυση του κειμένου, επικεντρώνονται στις συμβολικές, ψυχολογικές και ιδεολογικές προεκτάσεις μίας ταινίας. Εύκολα καταλήγει κανείς να σκεφτεί ότι οι λόγοι της διαφωνίας είναι επίπλαστοι ως ένα βαθμό, καθώς και οι δύο προσεγγίσεις είναι εξίσου βάσιμες και χρήσιμες.

Το θέμα όμως είναι ότι αν υπάρχει η εντύπωση (όχι απαραίτητα λανθασμένη), ότι η μια προσέγγιση υπερτερεί έναντι της άλλης σε απήχηση και επικρατεί τελικά μία ατελής και άνιση εικόνα για τον χώρο του κινηματογράφου, που δεν ωφελεί τη σχέση του κοινού με το μέσο, οδηγούμαστε τελικά στο να περιορίζονται οι θεωρητικοί τρόποι προσέγγισής του. Παραδείγματος χάρη, αν η συντριπτική πλειοψηφία των συζητήσεων πάνω σε μια ταινία έχει να κάνει με την ιδεολογικοπολιτική της ερμηνεία ή με λακανικές προσεγγίσεις στην ψυχολογία των χαρακτήρων, δεν είναι παράξενο που ένας φορμαλιστής σαν τον Bordwell θα πάρει την απόφαση να κηρύξει πόλεμο με τους θεωρητικούς του αντιπάλους,²⁴ καθώς αισθάνεται ότι η αισθητική και φορμαλιστική προσέγγιση στην οποία ειδικεύεται έχει *παραγκωνιστεί* από αδιαφορία, άγνοια ή πολιτική σκοπιμότητα.

Στον χώρο της ακαδημαϊκής μελέτης των κόμικς, αν και ίσως με μικρότερης έντασης μαχητική πυγμή, οι αναλυτικές προσεγγίσεις δε διαφέρουν ιδιαίτερα και συμπεριλαμβάνουν επίσης: τη μελέτη της

23 Matthew Flisfeder, *The Symbolic, the Sublime, and Slavoj Žižek's Theory of Film*, Palgrave-Macmillan, 2012.

24 David Bordwell, «Say Anything», *David Bordwell's website on cinema*, 2005.

URL: <http://www.davidbordwell.net/essays/zizek.php>

φόρμας²⁵ (τεχνικών και συμβάσεων), ψυχαναλυτικές προσεγγίσεις,²⁶ σημειολογικές αναλύσεις,²⁷ μελέτες πάνω στον εκπαιδευτικό χαρακτήρα των κόμικς και στην κοινωνική τους λειτουργία.²⁸ Ο λόγος που προαναφέραμε τις παραγωγικές συγκρούσεις στον χώρο του κινηματογράφου σηματοδοτεί και την πεποίθησή μας ότι αυτά τα σύγχρονα μέσα είναι αλληλοσχετιζόμενα σε μεγάλο βαθμό και παρουσιάζουν αρκετά κοινά. Είναι και τα δύο λαϊκά μέσα που γνώρισαν παράλληλη ανάπτυξη και εξέλιξη κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα και χαρακτηρίζονται από τον συνδυασμό εικόνας και κειμένου. Μας φαίνεται αυτονόητο ότι στο παρόν βιβλίο θα χρησιμοποιήσουμε στοιχεία και από φαινομενικά αντιμαχόμενες θεωρητικές σχολές, οι θεωρίες των οποίων βρίσκονται σε μεγαλύτερη διαλεκτική σχέση απ' ό,τι συχνά οι οπαδοί τους θέλουν να φαίνεται. Εξάλλου όπως προαναφέραμε, η συζήτηση γύρω από την ανάλυση και μελέτη των κόμικς στις μέρες μας περιστρέφεται ακριβώς γύρω από τα ίδια ζητήματα· ιδεολογικές, κοινωνικές και ψυχολογικές αναλύσεις, έναντι φορμαλιστικών και αισθητικών προσεγγίσεων δηλαδή, με τελικό επίδοξο στόχο τη σύνθεση των δύο.

Επίσης, θα διερευνηθούν οι αναπαραστάσεις του σώματος στην τέχνη και θα επιχειρηθεί μια εισαγωγή στη φιλοσοφική και αισθητική έννοια του *Υψηλού* (*sublime*), υπό το πρίσμα της οποίας θα μελετηθεί η αισθητική των αναπαραστάσεων της βίας στα κόμικς, με τη βοήθεια ενός εύρους θεωρητικών και συγγραφέων, από τον William Hazlitt²⁹ και τον Edmund Burke³⁰ έως τη Susan Sontag,³¹ τον Yukio Mishima³²

25 David Carrier, *the Aesthetics of Comics*, Pennsylvania State University Press, 2000.

26 Serge Tisseron, *Psychanalyse de la bande dessinée*, PUF, Paris, 1987.

27 Thierry Groensteen, *Système de la bande dessinée*, PUF, Paris, 1999.

28 Μαριάννα Μίσιου, *René Goscinny: Η πρόσληψη του έργου του στην Ελλάδα και η διείσδυσή του στο ελληνικό σχολείο*, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Ρόδος, 2009.

29 William Hazlitt, *Selected Writings*, Oxford World's Classics, 2009.

30 Edmund Burke, *A philosophical enquiry into the origin of our ideas of the sublime and the beautiful*, Oxford Paperbacks, 2008.

31 Susan Sontag, *Against Interpretation and other essays*, Picador, 2001.

32 Yukio Mishima, *Sun and Steel*, Kodansha International, 2003.

και τον Richard Kearney.³³ Χρήσιμες θα αποβούν επίσης οι σημειωτικές αναλύσεις του Umberto Eco,³⁴ αλλά και η σημειολογική/μυθολογική προσέγγιση του Roland Barthes.³⁵ Πρέπει επίσης να αναφέρουμε την πολύτιμη συνεισφορά του έργου του κριτικού λογοτεχνίας Harold Bloom³⁶ και του ιστορικού τέχνης Kenneth Clark.³⁷

Θα θέλαμε να τονίσουμε ότι στη συγκεκριμένη μελέτη θα δώσουμε ιδιαίτερη έμφαση στη διεθνική (transnational) προσέγγιση των κόμικς, οπτική η οποία αναγνωρίζει ότι η ανταλλαγή επιρροών, αισθητικών προσεγγίσεων και αφηγηματικών μοτίβων από χώρα σε χώρα είναι αναπόφευκτη, ειδικά στον σύγχρονο διασυνδεδεμένο κόσμο. Κανένας από τους τίτλους που αναφέρουμε δεν πρέπει να θεωρηθεί ως αποκομμένος γεωγραφικά και πολιτισμικά. Αντιθέτως, τα κόμικς που εξετάζουμε πρέπει να ιδωθούν ως ενεργοί συμμετέχοντες σε ένα σύνθετο, παγκόσμιο ψηφιδωτό. Περιγράφουμε την πραγματικότητα πολυάριθμων καλλιτεχνών, οι οποίοι εδώ και δεκαετίες ταξιδεύουν και δουλεύουν στο εξωτερικό, διαβάζουν μεταφρασμένα έργα από άλλες χώρες και δείχνουν γνήσιο ενδιαφέρον και ανοιχτό μυαλό ως προς την ένταξη ξένων επιρροών, με τελικό στόχο τη βελτίωση του έργου τους. Όπως προαναφέραμε, έρευνες που βάζουν τη διαπολιτισμικότητα στο επίκεντρο της ανάλυσής τους σπάνιζαν για χρόνια στην ερευνητική προσέγγιση του μέσου και μόνο πρόσφατα αυτό έχει αρχίσει να αλλάζει.³⁸ Αυτή η διάσταση στην ανάλυσή μας συνυπάρχει με μια πιο παραδοσιακή σύγκριση πολιτισμών, όπου διαφορετικά πολιτισμικά μοτίβα έρχονται σε άμεση αντιπαραβολή με στόχο την ανάδειξη διαφορών και ομοιοτήτων.

33 Richard Kearney, *Strangers, Gods and Monsters: Interpreting Otherness*, Routledge, 2002.

34 Umberto Eco, *The Myth of Superman*, The Johns Hopkins University Press, 1972.

35 Roland Barthes, *Mythologies*, Farrar, Straus and Giroux, 1972.

36 Harold Bloom, *Ο Δυτικός Κανόνας*, Gutenberg, 2007.

37 Kenneth Clark, *Civilisation*, John Murray Pubs, 2005.

38 Lent, J.A. Foreword. In S. Denson, C. Meyer & D. Stein (Eds.), *Transnational Perspectives on Graphic Narratives: Comics at the Crossroads* (pp. xiii-xvi), London: Bloomsbury Academic, 2013.

Τέλος, θα αξιοποιήσουμε και την ερευνητική και θεωρητική δουλειά που έχει γίνει τα τελευταία τουλάχιστον πενήντα χρόνια συγκεκριμένα πάνω στα κόμικς. Εργασίες³⁹ και άρθρα⁴⁰ που διαφωτίζουν την ιστορικότητα του μέσου θα μας βοηθήσουν στη χρονολογική διάρθρωση της έρευνας. Επίσης, πιο θεωρητικού τύπου εργασίες και συλλογιστικές αναλύσεις⁴¹ θα είναι πολύτιμοι σύμμαχοι στην προσπάθειά μας να εξερευνήσουμε τις θεματικές που επιλέξαμε. Ενδεικτικά αναφέρουμε μερικούς θεωρητικούς των κόμικς όπως: Thierry Groensteen,⁴² Francis Lacassin,⁴³ Philippe Videlier, Harry Morgan⁴⁴ κ.ά. Οι οποίοι με το έργο τους άνοιξαν τον δρόμο για την ακαδημαϊκή μελέτη των κόμικς. Αν πιστεύουμε πως απουσιάζει κάτι από τη μελέτη των προαναφερθέντων θεωρητικών είναι μια πιο διευρυμένη, διαπολιτισμική εξέταση του χώρου των κόμικς, η οποία θα τους επέτρεπε ίσως να εξηγήσουν με μεγαλύτερη σαφήνεια μερικά από τα προβλήματα που αντιμετωπίζει η γαλλόφωνη σχολή τα τελευταία χρόνια. Πιο συγκεκριμένα, θα προσπαθήσουμε να εξηγήσουμε το φαινόμενο της ραγδαίας εξάπλωσης των ιαπωνικών *manga* στη Γαλλία (κρίνουμε ότι σχετίζεται άμεσα με την ψυχαγωγική απεικόνιση της βίας), γεγονός που φέρνει σε ιδιαίτερη αμηχανία τον Groensteen,⁴⁵ καθώς και να επεκτείνουμε τις βάσιμες

39 Jacques-Erick Piette, *Le neuvième art, légitimations et dominations*, Université Sorbonne Paris, 2016.

40 Sébastien Laffage-Cosnier, Jean-François Loudcher & Christian Vivier, «La guerre et ses représentations dans la bande dessinée: La destinée du héros sportif chez Pellos», *journal Junior*, Modern & Contemporary France, 2012.

41 Christophe Rigaud, *Segmentation and indexation of complex objects in comic book images*, 2014.

42 Thierry Groensteen, *Un objet culturel non identifié*, Editions de l'An 2, 2006.

43 Francis Lacassin, *Mythologie du fantastique : Les rivages de la nuit*, Editions du Rocher, 1991.

44 Harry Morgan, *Principes des littératures dessinées*, Editions de l'An 2, 2003.

45 Thierry Groensteen «Retour du Japon, World Manga», *neuviemeart*, 2010.

URL : <http://neuviemeart.citebd.org/spip.php?article8>

τοποθετήσεις του Morgan⁴⁶ αναφορικά με τη δυσκολία σύστασης κάποιου διαχρονικού κανόνα των γαλλόφωνων κόμικς. Κρίνουμε, λοιπόν, πως διαθέτουμε ένα κατάλληλο θεωρητικό υπόβαθρο ώστε να επιχειρήσουμε να διαφωτίσουμε ορισμένες πτυχές της παγκόσμιας βιομηχανίας των κόμικς οι οποίες δεν έχουν μελετηθεί επαρκώς, διατηρώντας ως κεντρικό πρίσμα τις καθοριστικές θεματικές της βίας και της σεξουαλικότητας.

4. Ερωτήματα προς απάντηση

Μερικά από τα ερευνητικά ερωτήματα που θα κληθούμε να απαντήσουμε στην παρούσα μελέτη είναι τα εξής: Τι αίσθηση αφήνει η απεικόνιση της βίας στις σελίδες των γαλλόφωνων κόμικς και πώς διαφοροποιείται από τη βία σε κόμικς άλλων χωρών; Προτιμάται η απεικόνιση της βίας ως κάτι απεχθές και τραγικό ή ως κάτι συναρπαστικό και όμορφο; Πόσο επηρεάζονται η αισθητική και οι θεματικές των γαλλόφωνων *genre* κόμικς (επιστημονικής φαντασίας, γουέστερν, μυστηρίου κ.ά.) από τον κινηματογράφο και τη λογοτεχνία της εποχής; Πώς αναπαρίσταται η σεξουαλικότητα στις σελίδες των γαλλόφωνων κόμικς; Οι ειλικρινείς απόπειρες ρεαλισμού, αισθητισμού και ενηλικιοποίησης υπερνικούν τελικά την αίσθηση κυνικής σεξουαλικοποίησης; Τι οπτικές προτιμώνται αναφορικά με το φύλο των χαρακτήρων; Πώς παρουσιάζεται η σεξουαλικότητα των παιδιών και των εφήβων; Ποια είναι η θέση του γυναικείου φύλου στα κόμικς της περιόδου και πώς αναπαρίσταται η άσκηση βίας εναντίον του, καθώς και η σεξουαλική παρενόχληση; Άραγε το φύλο των δημιουργών επηρεάζει τις θεματικές και στιλιστικές επιλογές στα θέματα της βίας και της σεξουαλικότητας; Πώς απεικονίζονται οι σχέσεις ετερόφυλων και μη ζευγαριών και ποιος ο ρόλος της οικογένειας; Πώς επεκτάθηκαν παγκοσμίως τα πορνογραφικά κόμικς και τι διαφορές παρατηρούνται ανά τον κόσμο; Ποιες συνέπειες είχε στις θεματικές, τα σενάρια και τις επιλογές των δημιουργών, η σταδιακή απελευθέρωση της φόρμας των γαλλόφωνων

46 Harry Morgan, «Y'a-t-il un canon des littératures dessinées?», *Comicalités* [En ligne], La bande dessinée: un «art sans mémoire» ?, mis en ligne le 05 octobre 2011.

URL : <http://journals.openedition.org/comicalites/620>

κόμικς; Ποιες οι ιδεολογικές τάσεις και η πολιτισμική επιρροή των γαλλόφωνων κόμικς της περιόδου και πώς κρίνεται η αλληλεπίδραση και ο διάλογος με το αναγνωστικό τους κοινό; Ποια είναι η αλληλεπίδραση των κόμικς με τα πολιτισμικά και κοινωνικά συμφραζόμενα της εκάστοτε εποχής τους;

Επίσης, κατά τη διάρκεια της συγγραφής της μελέτης προέκυψαν και διαμορφώθηκαν ορισμένα καινούργια ερευνητικά ερωτήματα, τα οποία μας απασχόλησαν ιδιαίτερα. Αφορούν κυρίως τις μορφές ψυχαγωγικής βίας που αποδεικνύονται τελικά κυρίαρχες στις αρχές του 21^{ου} αιώνα. Αφορούν επίσης τους λόγους της παγκόσμιας κυριαρχίας των ιαπωνικών *manga*, παράλληλα με την πτώση της παγκόσμιας επιρροής των γαλλόφωνων κόμικς. Ποιος είναι ο αντίκτυπος της ασταμάτητης ανόδου των ηλεκτρονικών παιχνιδιών από τη δεκαετία του 80 και έπειτα; Επηρεάζουν άραγε τις θεματικές των κόμικς, καθώς και το μέγεθος της επιρροής τους στο πολιτισμικό γίγνεσθαι; Θα προσπαθήσουμε να δώσουμε εξηγήσεις σε μερικά από αυτά τα ελάχιστα μελετημένα ζητήματα.

5. Επιλογές τίτλων κόμικς

Το βιβλίο μας συμπεριλαμβάνει έναν ιδιαίτερα μεγάλο όγκο από κόμικς, τα οποία προέρχονται από διαφορετικές χρονολογικές περιόδους και από τουλάχιστον τρεις διαφορετικούς πολιτισμούς. Πιο συγκεκριμένα, στην ανάλυσή μας χρησιμοποιήσαμε εβδομήντα διαφορετικούς γαλλόφωνους τίτλους,⁴⁷ είκοσι αμερικανικούς και τριάντα ιαπωνικούς.⁴⁸ Οι αριθμοί αυτοί δεν ανταποκρίνονται σε συγκεκριμένο αριθμό *albums*, τευχών ή τόμων, των οποίων η λεπτομερής απαρίθμηση

47 Συμπεριλάβαμε οκτώ τίτλους από την Κλασική Περίοδο (1945-1970), σαράντα για την περίοδο από το 1970 έως το 1990 και περίπου τριάντα για την περίοδο από το 1990 μέχρι και τις μέρες μας. Στη συγκεκριμένη απαρίθμηση συγκαταλέγουμε και ανθολογίες όπως το: Ah! Nana, περιοδικά όπως το: Charlie Hebdo και αυτόνομες εκδόσεις καλλιτεχνών της γαλλικής σάτιρας, όπως του Georges Wolinski.

48 Επίσης σχολιάζουμε το έργο τεσσάρων Ιταλών καλλιτεχνών, ενός Γερμανού και ενός από το Hong Kong.

είναι σχεδόν αδύνατη, επειδή αποδεικνύεται υπερβολικά ογκώδης.⁴⁹ Αναφερόμαστε σχηματικά στον αριθμό των ξεχωριστών σειρών, τίτλων και καλλιτεχνών που εξετάσαμε και συμπεριλάβαμε. Το γαλλόφωνο corpus περιλαμβάνει και τίτλους της Χρυσής Περιόδου (*Astérix, Tintin*), οι οποίοι αν και ξεφεύγουν από τα χρονολογικά πλαίσια της μελέτης μας, κρίθηκαν υπερβολικά σημαντικοί για να μην τους χρησιμοποιήσουμε σε σημεία. Τα κριτήριά μας για την επιλογή των τίτλων αφορούν: α) τη σημαντικότητά τους, τόσο εμπορικά όσο και πολιτισμικά (αναγνωρίζοντας φυσικά την υποκειμενική φύση αυτής της επιλογής) και β) τη σχετικότητα του περιεχομένου τους με το θέμα της βίας και της σεξουαλικότητας.

Πιο συγκεκριμένα, στο πρώτο μέρος του βιβλίου, το οποίο επικεντρώνεται στην περίοδο από το 1970 μέχρι και το 2000, επιχειρούμε να τονίσουμε την ενήλικη και ρεαλιστική κατεύθυνση που παρατηρείται στα γαλλόφωνα *genre* κόμικς (ήδη από το 1963 με την έλευση του *Blueberry*), η οποία βρίσκει την τελική της εκπλήρωση στις περιβόητες ανθολογίες του *Métal Hurlant* και του *Pilote* κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '70. Θα επικεντρωθούμε σε καθοριστικούς *genre* τίτλους όπως το *Valérian*, το *Thorgal* και το *Canardo*. Στο δεύτερο μέρος της μελέτης δίνουμε έμφαση στο έργο καλλιτεχνιδών όπως της Claire Bretécher, της Marjane Satrapi και της Margyse Dubuc, καθώς και σε κόμικς που αφορούν την παιδική και την εφηβική πραγματικότητα (*Le Petit Spirou, Titeuf, Kid Paddle*). Αφιερώνουμε επίσης ένα κεφάλαιο στη γαλλική σάτιρα, επιλέγοντας ως ενδεικτικά παραδείγματα μερικούς από τους πιο καταξιωμένους καλλιτέχνες του *Charlie Hébdó* (Georges Wolinski, Jean Maurice Cabu). Στο τρίτο μέρος της μελέτης, όπου η διαπολιτισμική και διεθνιστική προσέγγιση αποκτά την πρωτοκαθεδρία, προσπαθήσαμε συνειδητά να αποφύγουμε ακαδημαϊκά κλισέ που συχνά οδηγούν στην υποτίμηση εντυπωσιακά δημοφιλών τίτλων με παγκόσμιο *λαϊκό έρεισμα*. Επιχειρήσαμε, λοιπόν, να συγκρίνουμε τα μοτίβα και τις ιδιαιτερότητες των κόμικς της πλούσιας γαλλόφωνης παράδοσης με μερικά από τα πιο δημοφιλή *manga* όλων των εποχών (*Dragon ball, Hunter x Hunter*), καθώς και με τα αμερικανικά υπερηρωικά και μιλιταριστικά κόμικς (*Punisher, G. I. Joe*).

49 Παραπέμπουμε στο τέλος της μελέτης όπου υπάρχει λεπτομερής καταγραφή των τίτλων που εξετάζουμε.

Ο μεγαλύτερος όγκος των κόμικς που χρησιμοποιήσαμε αφορά, κυρίως σύγχρονα γαλλόφωνα κόμικς, τα οποία έπρεπε να εξετάσουμε προσεκτικά και τελικά να επιχειρήσουμε να εξαγάγουμε συμπεράσματα για μια περίοδο πενήντα περίπου ετών. Η ερευνητική διαδικασία δεν ήταν πάντα επίπονη, καθώς αρκετές φορές συνταιριάζαμε την έρευνα με την απόλαυση της ανάγνωσης. Επίσης, κατά τη διάρκεια της έρευνας ανακαλύψαμε καλλιτέχνες, των οποίων το έργο είχαμε παραβλέψει ή υποτιμήσει στη χρόνια ενασχόλησή μας με το μέσο. Όπως προαναφέραμε, προσπαθήσαμε να επιλέξουμε τίτλους που καθόρισαν ως ένα βαθμό την εποχή τους (*Blueberry, Agrippine, Persepolis*). Εντούτοις, κάναμε κάποιες εξαιρέσεις όπου κρίθηκε απαραίτητο και επιλέξαμε και ορισμένους λιγότερο σημαντικούς τίτλους (*Dick Herrison, Nathalie, Mac Coy*) οι οποίοι θεωρήθηκαν ενδιαφέροντες από θεματική άποψη, αλλά και επειδή κρίναμε πως εμπλουτίζουν την εικόνα που προσπαθούμε να σχηματίσουμε για μια συγκεκριμένη εποχή με την πολιτισμική ιδιαιτερότητά τους.

6. Δομή του βιβλίου

Η διάρθρωση του βιβλίου χαρακτηρίζεται ταυτόχρονα από χρονολογική αλλά και θεματική λογική, καθώς η εξέλιξη της σύγχρονης ιστορίας των γαλλόφωνων κόμικς μας προσφέρει τη δυνατότητα για κάτι τέτοιο. Αυτό, ομολογουμένως, διευκολύνει τον αναγνώστη, καθώς επιχειρούμε συνοχή και γραμμικότητα όπου αυτό είναι δυνατόν. Το πρώτο μέρος της μελέτης μας επικεντρώνεται στα γαλλόφωνα *genre* κόμικς της περιόδου από το 1970 έως το 1990. Ξεκινάμε την αφήγηση αμέσως μετά το τέλος της Χρυσής Περιόδου των γαλλόφωνων κόμικς (1945-1970) και μελετάμε τις πρώτες απόπειρες ενηλικιοποίησης και ωρίμανσής τους σε γνώριμα και από τον κινηματογράφο *genre* μοτίβα. Οι θεματικές της βίας και της σεξουαλικότητας θεωρούνται καθοριστικές σε αυτή την ιδιαίτερα παραγωγική μεταβατική περίοδο. Στο πρώτο μέρος του βιβλίου, η σύγκριση με τις μεγάλες σχολές κόμικς της Αμερικής και της Ιαπωνίας θα είναι δευτερεύουσας σημασίας, καθώς κρίναμε πως είναι πιο αποτελεσματικό να αποσαφηνίσουμε όσο είναι δυνατόν καλύτερα τον σύνθετο χώρο των γαλλόφωνων κόμικς πριν προβούμε στις επιπλοκές που αναπόφευκτα συμπεριλαμβάνει μια διαπολιτισμική σύγκριση.

Στο δεύτερο μέρος του βιβλίου μελετάμε τη θεματική στροφή των γαλλόφωνων κόμικς σε πιο καθημερινές θεματολογίες, μετά τη

φορμαλιστική τους απελευθέρωση και την παρακμή των παραδοσιακών ανθολογιών, από τα τέλη της δεκαετίας του '80 και έπειτα. Παράλληλα, δίνουμε έμφαση στις εξελίξεις, στο θέμα των αναπαραστάσεων της σεξουαλικότητας στα γαλλόφωνα κόμικς τα τελευταία πενήντα χρόνια, υιοθετώντας μια πανοραμική ματιά που συμπεριλαμβάνει και κόμικς που απευθύνονται σε παιδιά, αυτοβιογραφικά κόμικς, καθώς και τα περιβόητα γαλλόφωνα σατιρικά περιοδικά, όπως το *Charlie Hebdo*. Θα κλείσουμε το δεύτερο μέρος με μια διαπολιτισμική επισκόπηση των ερωτικών και πορνογραφικών κόμικς.

Τέλος, το τρίτο μέρος είναι αφιερωμένο στη σύγκριση των πολυσύνθετων αναπαραστάσεων της βίας στα γαλλόφωνα BD με τα αντίστοιχα αμερικανικά comics και τα ιαπωνικά *manga*, εξετάζοντας ορισμένα σημαντικότερα ρεύματα και μοτίβα μιας πενήνταετούς περιόδου. Θα επικεντρωθούμε σε θεματικές που αφορούν: α) την απεικόνιση της Ιστορίας και του πολέμου στα κόμικς και β) τις πολυάριθμες εκφάνσεις της βίας (ψυχαγωγική βία, πολεμικές τέχνες, πυρηνική καταστροφή) στα κόμικς των τριών μεγάλων σχολών.

Τα γαλλόφωνα κόμικς έγιναν γνωστά παγκοσμίως χάρη στις χιουμοριστικές ιστορίες του Tintin, του Astérix και του Lucky Luke, κόμικς που απέδειξαν ότι ένα μέσο που δίνει την εντύπωση του εφήμερου μπορεί να αποκτήσει μια διαχρονική καθολικότητα. Από τα τέλη της δεκαετίας του '60, εμφανίζεται στο προσκήνιο μια νέα γενιά καλλιτεχνών που επιθυμεί να ξεφύγει από την ουτοπική αγνότητα των κόσμων και των οραμάτων της μεταπολεμικής γενιάς του René Goscinny και του Hergé και φιλοδοξεί να στρέψει το μέσο των κόμικς προς μια πιο ενήλικη κατεύθυνση. Οι θεματικές της βίας και του ερωτισμού είναι αλληλένδετες με αυτή τη νέα στροφή και καθόρισαν γρήγορα τον νέο χαρακτήρα των γαλλοβελγικών κόμικς. Το βιβλίο τοποθετείται χρονολογικά ακριβώς στο μεταίχμιο αυτής της αλλαγής και φτάνει μέχρι και τις πιο πρόσφατες εξελίξεις στον 21ο αιώνα. Βρισκόμαστε σε μια παγκοσμιοποιημένη και ανταγωνιστική πραγματικότητα όπου οι άλλες δύο ισχυρές σχολές, τα αμερικανικά κόμικς και τα ιαπωνικά *manga*, επιβάλλουν αισθητικές και εμπορικές πιέσεις με την αυξανόμενη απήχησή τους. Ακολουθεί ένας αγώνας για το μέλλον των ευρωπαϊκών κόμικς και για την καρδιά των αναγνωστών.